

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของโลก (รายชื่อเขตปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย, 2533) ถึงแม้ปัจจุบันจะมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เกษตรกรรมก็เป็นหน่วยทางเศรษฐกิจหน่วยหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยได้นำความรู้ทางด้านเทคโนโลยีมาบูรณาการใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของผลผลิตให้สูงขึ้นกว่าในอดีต โดยเฉพาะในช่วงประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมา ภาคเกษตรกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เรียกได้ว่าเป็นเกษตรกรรมสมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากเกษตรกรรมในอดีต โดยเน้นการใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานจากสัตว์ และมีการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และยาฆ่าแมลง เพื่อกำจัดและจำกัดความเสียหายที่อาจเกิดจากโรคพืชและแมลงที่เป็นศัตรูพืช จนอาจเรียกได้ว่าเป็นเกษตรกรรมเคมี ที่เน้นการใช้พันธุ์พืชพันธุ์ใหม่ แต่การใช้ปุ๋ยเคมี สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช และเครื่องจักรกลการเกษตร ทำให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศทั้งระบบ เนื่องจากสารเคมีเหล่านี้สามารถตกค้างอยู่ในดินเป็นเวลายาวนาน อนึ่งการใช้ยาฆ่าแมลงมีผลกระทบต่อห่วงโซ่อาหาร (Food Chain) ที่เป็นฐานสำคัญของระบบนิเวศ รวมถึงผลกระทบต่อผู้บริโภครวมถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้บริโภคพืชผักดังกล่าวในระยะยาวด้วย

ระบบเกษตรสมัยใหม่ได้แพร่กระจายเข้าสู่หมู่บ้านในชนบท มีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ทำลายศักยภาพของมนุษย์ การเผยแพร่ข่าวสารความรู้จากส่วนกลางมักให้ความสำคัญกับการผลิตแบบใหม่และกระตุ้นการบริโภคนิยม ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร การเปลี่ยนแปลงค่อยเป็นค่อยไปแต่ในที่สุดทำให้ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ การพัฒนาระบบเกษตรแผนใหม่ ไม่เพียงทำลายฐานการเกษตรแบบยังชีพของเกษตรกรและระบบความสัมพันธ์ในชุมชนเท่านั้น หากยังมีผลทำให้เกษตรกรส่วนหนึ่งเข้าอยู่ภายใต้การครอบงำของบริษัทในรูปของเกษตรกรรมพันธสัญญา (Contract Farming) ส่วนเกษตรกรทั่วไปนั้นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของปุ๋ย พันธุ์พืช หรือยาฆ่าแมลง เกษตรกรขาดอิสระในการตัดสินใจ ในขณะที่เดียวกัน เริ่มมีบริษัทเกษตรกรรมขนาดใหญ่เกิดขึ้น ที่เน้นทุนและเครื่องจักรมากกว่าแรงงาน เน้นการผลิตพืชอย่างเดียว และสามารถควบคุมการแปรรูป การขนส่ง และการตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งออก แต่ผลที่เกษตรกรได้รับคือ ปัญหาพืชผลราคาถูก ต้นทุน

การปลูกสูงขึ้น ภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตด้อยลงทุกขณะ ซึ่งสวนทางกับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ที่มีอัตราที่สูงขึ้นตลอดเวลา

ปัจจุบัน ความนิยมบริโภคพืชผักของคนไทยและชาวต่างประเทศ จะให้ความสำคัญกับพืชผักที่บริโภคแล้วปลอดภัยต่อสุขภาพ ความนิยมบริโภคผักที่ใช้สารเคมีในกระบวนการเพาะปลูก เริ่มได้รับความนิยมน้อยลงตามลำดับ บางประเทศได้กำหนดมาตรการในการนำเข้าพืชผักที่ใช้สารเคมีในกระบวนการเพาะปลูกอย่างเข้มงวด เช่น ประเทศในกลุ่มเศรษฐกิจร่วมยุโรป เป็นต้น ทำให้สถานการณ์แข่งขันของตลาดปัจจุบัน มีการแข่งขันในด้านคุณภาพเพิ่มมากขึ้น การผลิตและการจำหน่ายจึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในระบบห่วงโซ่อาหาร เริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิตในไร่นา ตามระบบการจัดการคุณภาพที่ดี (Good Agriculture Practice : GAP) และการจัดการสุขลักษณะโรงงานอุตสาหกรรมอาหารที่ดี (Good Manufacturing Practice : GMP) เพื่อให้การผลิตถูกสุขลักษณะและเป็นการยกระดับมาตรฐานการผลิตอาหาร โดยนำระบบการวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (Hazard Analysis and Critical Control Points : HACCP) มาใช้เพื่อรับรองความปลอดภัยจากสารเคมีและสิ่งปนเปื้อนต่างๆในกระบวนการผลิตพืชผัก เพื่อให้มั่นใจว่า พืชผักที่ผ่านการรับรองแล้ว จะมีความปลอดภัยต่อการบริโภค และไม่ทำลายระบบนิเวศ (กรมวิชาการเกษตร, 2547:2)

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่ การเพาะปลูกพืชผักเป็นอย่างมาก ก็ประสบปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน ในอดีตมีเกษตรกรทำการเกษตรปลอดจากสารพิษมากกว่า 500 ราย แต่ส่วนใหญ่ต้องเลิกไป เพราะไม่สามารถใช้วิธีธรรมชาติสู้กับแมลงและโรคที่เป็นศัตรูพืชได้ หลายรายกลับมาใช้สารเคมีในบางส่วนของ กระบวนการการผลิต เพราะทนกับสภาพการขาดทุนไม่ไหว ประกอบกับการขาดเทคนิคและความรู้ในวิธีการผลิต (วัชร, 2543:2-3)

มูลนิธิโครงการหลวง ได้เล็งเห็นถึงปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงได้พัฒนามาตรฐานการปลูกผักตามระบบการจัดการคุณภาพพืชผักที่ปลูกโดยสมาชิกของโครงการหลวงขึ้น เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคต่อการบริโภคพืชผักที่ปลอดจากสารพิษและสิ่งปนเปื้อนต่างๆ นอกจากผู้บริโภคจะได้รับประโยชน์และตอบสนองความต้องการของตลาดพืชผักในปัจจุบันแล้ว เกษตรกรผู้ปลูกจะได้ผลผลิตที่คุ้มค่ากับการลงทุนปลอดภัยต่อสุขภาพอนามัยของผู้ปลูก และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศด้วย (กรมวิชาการเกษตร, 2547:2) โดยโครงการหลวงหนองหอยเป็น โครงการหนึ่งของมูลนิธิโครงการหลวงที่ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ ลดการใช้สารเคมีในกระบวนการเพาะปลูก และใช้

วิธีการปลูกโดยระบบการจัดการคุณภาพที่ดี (Good Agriculture Practice : GAP) เพื่อให้ได้พืชผักที่ปลอดภัยจากสารพิษ มีขนาดและประสิทธิภาพในการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดต่อไป โดยมีสมาชิกที่เป็นประชาชนบ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เข้าร่วมโครงการ จำนวน 130 ครัวเรือน จากประชากรทั้งสิ้น 257 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้ง ผลจากการดำเนินการที่ผ่านมา เกษตรกรผู้ปลูกมีสถานะทางเศรษฐกิจครัวเรือนดีขึ้น ผลผลิตขายได้ ในราคาที่สูงขึ้นโครงการหลวงได้ประกันราคาไว้ ได้พืชผักที่ปลอดภัยจากสารพิษตามมาตรฐาน ที่กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด อีกทั้งไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศด้วย (ศูนย์โครงการหลวงหนองหอย, 2547)

ดังนั้นการทราบถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปลูกพืชผักปลอดภัยจากสารพิษ จึงเป็นประโยชน์ที่จะนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ เพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรผู้ผลิตให้มีจำนวนมากขึ้น ผู้ศึกษาซึ่งคือนักธุรกิจการเกษตรที่ได้ติดต่ออย่างใกล้ชิดกับเกษตรกรผู้ปลูกและเจ้าหน้าที่ศูนย์โครงการหลวงหนองหอยที่คอยกำกับดูแลอยู่ ได้เห็นการพัฒนาของการปลูกพืชผักปลอดภัยจากสารพิษของโครงการหลวงหนองหอยมาโดยตลอด พบว่า เกษตรกรที่สนใจปลูกพืชผักปลอดภัยจากสารพิษของศูนย์โครงการหลวงหนองหอย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับทุกปี และแนวโน้มตลาดผู้บริโภคพืชผักปลอดภัยจากสารพิษทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีแนวโน้มของความต้องการบริโภคสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการทราบถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปลูกพืชผักปลอดภัยจากสารพิษ จึงเป็นประโยชน์ที่จะนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ เพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรผู้ผลิตให้มีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมีมากถึง 36 ศูนย์ นอกจากนี้ผู้บริโภคและเกษตรกรผู้ปลูกจะได้รับประโยชน์โดยตรงแล้ว หากมีปริมาณมากพอสามารถนำไปเป็นสินค้าส่งออก สร้างรายได้และเสริมสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศได้อีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตผักตามระบบการเกษตรที่ดีที่เหมาะสมของเกษตรกร โครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคในการผลิตผักตามระบบการเกษตรที่ดีที่เหมาะสมของเกษตรกรโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่

สมมติฐานของการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับการเกษตรที่เหมาะสม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม มีความสัมพันธ์ต่อการผลิตผักตามระบบการเกษตรที่เหมาะสม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

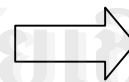
ผลของการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่อื่นๆที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเปลี่ยนมาปลูกผักปลอดจากสารพิษให้เพิ่มจำนวนมากขึ้น เพราะนอกจากจะสอดคล้องกับความนิยมของผู้บริโภคทั่วโลกแล้ว ยังช่วยให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และปลอดภัยจากสารเคมีที่เคยใช้ในการทำเกษตรกรรมอีกด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

1. ลักษณะส่วนบุคคล
  - 1.1 เพศ
  - 1.2 อายุ
  - 1.3 ระดับการศึกษา
  - 1.4 ระยะเวลาที่อยู่ในอาชีพเกษตรกร
  - 1.5 ระยะเวลาในการเป็นสมาชิกของโครงการหลวง
2. ระดับความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการคุณภาพที่ดี (GAP)
3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม
  - 3.1 รายได้ของครอบครัว
  - 3.2 ขนาดพื้นที่เพาะปลูก
  - 3.3 ความตระหนักผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
  - 3.4 แหล่งรับซื้ออื่น
  - 3.5 การติดต่อกับเจ้าหน้าที่

การปฏิบัติในการผลิต
ผักปลอดจากสารพิษ
ของเกษตรกรโครงการ
หลวงหนองหอย
แยกออกเป็น
- กลุ่มที่ผ่าน GAP
- กลุ่มที่ไม่ผ่าน GAP

นิยามศัพท์

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย หมายถึง ศูนย์พัฒนาอาชีพเกษตรกรให้แก่เกษตรกรของมูลนิธิโครงการหลวง คุณได้รับผิดชอบในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำหน้าที่ในการส่งเสริมเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยเพาะปลูกพืชปลอดจากสารพิษในพื้นที่ของตนเอง

การเกษตรดีที่เหมาะสม (Good Agriculture Practice:GAP) หมายถึง การควบคุมกระบวนการผลิตในไร่นา เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยต่อการบริโภค

พืชผักปลอดจากสารพิษ หมายถึง พืชผักที่ปลูกภายใต้ระบบการเกษตรดีที่เหมาะสม GAP ตามเกณฑ์ที่กำหนดโดยกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ หมายถึง สิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเกษตรกร เช่น ลักษณะส่วนบุคคล ระดับความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการคุณภาพที่ดี ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เปลี่ยนจากการผลิตผักที่ใช้สารเคมี มาสู่การผลิตผักที่ปลอดจากสารพิษ

ระยะเวลาที่อยู่ในอาชีพเกษตรกร หมายถึง ระยะเวลาที่เกษตรกรประกอบอาชีพเกษตรกรรรม นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน

ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการผลิตทางเกษตร หมายถึง ความรู้ทางด้านเกษตรกรรมที่เกษตรกรได้รับเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผักปลอดจากสารพิษ ในรูปแบบต่างๆ เช่น จากการเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญ หรือจากการฝึกอบรม เป็นต้น

ความเชื่อมั่น หมายถึง ความมั่นใจของเกษตรกร ต่อการปลูกผักปลอดจากสารพิษ จะทำให้รายได้และความเป็นอยู่ของครอบครัว ดีขึ้นกว่าในอดีต

ความตระหนักผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความรู้สึกรับผิดชอบของเกษตรกรต่อการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตทางเกษตรกรรมที่มีผลเสียต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ